

УДК 338.1

І. К. Чукаєва,

д. е. н., ст. н. с., головний науковий співробітник відділу виробничої інфраструктури Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ФОРМУВАННЯ РИНКУ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ В НАФТОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

I. K. Chukaeva,

d. e. n., st. n. s., a main research worker of department of production infrastructure of Public institution is «Institute of economy and prognostication of NAN of Ukraine», Kyiv

FORMATION OF THE MARKET OF SERVICES IN THE OIL SECTOR UKRAINE

Ринок сервісних послуг у вітчизняній нафтовій галузі тільки починає розвиватись в останні роки. В статті проаналізовано особливості розвитку нафтосервісних компаній в закордонних країнах. Розглянуто основні етапи та фактори формування нафтосервісного ринку.

Market services in the domestic oil industry is only beginning to develop in recent years. In the article the features of oilfield companies in foreign countries. The main stages and factors of oilfield market.

Ключові слова: *нафтосервіс, аналіз ринку, нафтова галузь, закордонний досвід.*

Keywords: *naftoservis, market analysis, the oil industry, foreign experience.*

Вступ. Ефективна діяльність нафтового сектора тісно пов'язана з характером організації та взаємодії нафтовидобувних і сервісних компаній. Глибока взаємна інтеграція сервісних і видобувних компаній в господарську діяльність один одного базується на обслуговуванні потреб підприємств нафтового сектора, на високій частці наукомістких і спеціальних видів робіт, на потребах у значних інвестиційних ресурсах.

Проблемам розвитку нафтового сервісу присвячені праці Гилязова Т.Ф., Лаптева В.В., Шраера А.В., Тюленева І.В., Комарової Н.В та інших [[1-7], але розвиток сервісної діяльності на Україні відбувається під значним впливом загальносвітових тенденцій. Тому розглядати процеси формування українського сервісного нафтового ринку необхідно через призму світового досвіду.

Постановка задачі. Метою статті є на основі дослідження світового досвіду розвитку нафтового сервісу виявити фактори та умови його застосування для інноваційного розвитку вуглеводневого сектору України.

Виклад основного матеріалу. У багатьох країнах ринок сервісних послуг в нафтовій галузі має багаторічну історію саме як ринок комерційних послуг, і розвивається він в умовах існування самих різних замовників і підрядників. Наприклад, тільки в США існує кілька тисяч компаній самого різного розміру, що займаються видобутком вуглеводнів і виступають у ролі замовників на ринку сервісних послуг.

У Росії ринок сервісних послуг переживає тільки стадію становлення. Серед сервісних компаній в Росії виділяються світові «гранди» (наприклад, «Schlumberger», «Halliburton»), компанії (в першу чергу геофізичні), утворені на базі територіальних галузевих організацій, що існували ще за радянських часів, і спеціалізовані сервісні компанії, що відокремилися від блоків видобутку нафтових компаній. В основній масі (до 75%) нафтові компанії в Росії як і раніше здійснюють сервіс за рахунок своїх підрозділів, причому домагаючись при цьому досить високих результатів (яскравий приклад - «Сургутнефтегаз»).

Необхідно підкреслити, що однозначного трактування поняття «сервісні послуги» немає. Наприклад, за кордоном в «розвинених нафтогазових країнах» це дуже широке поняття, яке може включати в себе як виконання великого комплексу робіт (від повного освоєння родовища до виконання робіт з видобутку вуглеводнів на освоєному родовищі), так і виконання окремих операцій (закінчення свердловин, дослідження свердловин, цементування свердловин і т.д.).

По суті, у нафтової компанії існує три головні завдання - отримання ліцензії на розвідку і освоєння родовищ, укладення з владою видобувних країн угоди про розподіл продукції або договору про концесію і

забезпечення фінансування всіх необхідних робіт (безумовно, з безпосередньою організацією всього процесу). Все інше можна вважати сервісом.

Таким чином, до сервісних послуг належать послуги, які є специфічними для нафтової галузі і які затребувані нафтовими компаніями, а також загальні послуги, які затребувані всіма підприємствами, задіяними в реалізації нафтових проектів: виготовлення металоконструкцій, поставки обладнання, транспорт, логістика, інформаційні послуги і т.б.

Сервісний ринок в нафтовидобувній галузі представлений, головним чином, такими послугами:

- будівництво нових свердловин;
- поточний і капітальний ремонт свердловин;
- ремонт та обслуговування нафтопромислового обладнання ;
- енергозабезпечення ;
- підвищення нафтовіддачі пластів [8].

Наприклад, на одній з морських платформ нафтової компанії «Shell» працює 160 чоловік. З них співробітників «Shell» - всього кілька чоловік, решта - із сервісних компаній, в основному «Halliburton». Конкурендне середовище в області сервісу дозволяє нафтовим компаніям ефективно вибудовувати весь робочий ланцюжок, підбирати підрядників і в кінцевому рахунку знижувати витрати на видобуток і забезпечувати високу рентабельність

Поряд з цим, розвиток сервісного центру не лише створює умови для підвищення доданої вартості при розвідці, освоєнні і видобутку вуглеводневих ресурсів, сприяє зростанню кваліфікаційних вимог до персоналу, але й знижує ризики і зобов'язання нафтових компаній, які пов'язані з вирішенням проблем зайнятості населення регіонів.

Таким чином, більш ніж вікова історія розвитку світового сервісного ринку ґрунтується на трьох «китах»:

- підвищення якості та ефективності сервісу за рахунок спеціалізації сервісних компаній;
- окупність інвестицій в науку і нові технології за рахунок широкого використання їхніх результатів у всій галузі в цілому;
- підвищення конкурентоспроможності сервісу за рахунок розділення функцій замовника - нафтової компанії і підрядника - сервісної компанії.

Однак, необхідно визнати, що на початковій стадії розвитку практично всі великі транснаціональні нафтові компанії мали свої геологорозвідувальні, бурові, ремонтні та інші підрозділи.

До необхідності виділення сервісних підрозділів в окремий бізнес великі нафтові компанії прийшли в 50-х роках. Виявилось, що в умовах конкуренції залучати сторонні структури для організації видобутку набагато ефективніше, ніж утримувати власні сервісні підрозділи. І тоді найбільші світові нафтові компанії стали концентрувати свої ресурси на управлінні розвідкою і видобутком. Надалі відбувався процес злиття і укрупнення сервісних компаній, у тому числі з різними видами діяльності.

Великі сервісні структури поглинули більш дрібні (за винятком вузькоспеціалізованих фірм). Остаточно світовий ринок нафтових послуг в його нинішньому вигляді сформувався лише в 90-х роках. Всі існуючі в даний час сучасні великі сервісні компанії або вийшли з надр нафтогазовидобувних компаній, або утворилися поруч з ними. Наприклад, компанія «Schlumberger» зросла на замовленнях «Exxon».

За обсягами капіталізації лідером серед світових сервісних компаній є «Schlumberger», ринкова капіталізація якої становить не набагато менше \$ 30 млрд. Далі йдуть компанії «Halliburton», «Baker Hughes», «Transocean», «Enbridge», «Nabors Industries», «BJ Services », «GlobalSantaFe » та ін. Більш докладні дані за світовими сервісними компаніями наведені в таблиці 1.

Одним з основних сегментів нафтового сервісного ринку є ринок бурових робіт.

Важливо відзначити, що ринок бурових робіт характеризується середнім рівнем конкуренції і на ньому переважають або власні бурові підрозділи нафтових компаній або дочірні бурові компанії. Крім того, існує група малих і середніх компаній, які мають невеликі парки бурових установок (до 15 шт.) і надають послуги як по бурінню, так і з ремонту свердловин. Багато хто з даних підприємств входили до складу геологорозвідувальних компаній, які в процесі приватизації не увійшли до складу великих інтегрованих компаній.

На Україні «Укрнафта» є найбільшим споживачем послуг, які пов'язані з експлуатацій нафтових родовищ і одночасно володіє найбільшим в Україні бізнесом з буріння та обслуговування свердловин. Бурові підрозділи компанії, розташовані в трьох регіональних центрах (Прикарпаття, Охтирка, Прилуки) повністю покривають потреби компанії у відповідних послугах.

Зараз «Укрнафта» приступила до перегляду стратегії бурових і обслуговуючих підрозділів, метою якого є створення незалежної нафтосервісної компанії, що буде займатися наданням послуг з буріння та обслуговування свердловин як самої «Укрнафти», так і інших компаній, що працюють у нафтовому секторі України.

У зв'язку з очікуваним зростанням обсягів робіт та необхідністю підвищення технологічних і операційних стандартів, компанія розглядає ряд стратегічних ініціатив для максимального використання потенціалу сервісного бізнесу, включаючи залучення іноземних партнерів.

Необхідно констатувати, що в даний час вітчизняний ринок нафтосервісних послуг далекий від ефективної конкуренції. Компанії нерідко воліють власні сервісні підрозділи стороннім підрядникам, а обсяги робіт, що виставляються на відкриті тендери - невеликі.

Зміцненню позицій іноземних сервісних компаній, крім їх значно більших технологічних і фінансових можливостей, у порівнянні з вітчизняними підприємствами, сприяє також факт того, що вітчизняні нафтові компанії орієнтовані на імпорт нафтового устаткування. Крім того, іноземні сервісні компанії, як правило, формують кадри з місцевих фахівців, які добре знають специфіку умов, що робить дані компанії ще більш конкурентоспроможними.

Поряд з цим, однією з найважливіших конкурентних переваг вітчизняних сервісних компаній є більш низький рівень цін на послуги, а також більш глибоке знання специфіки та особливостей місцевих умов.

У зв'язку з цим, вкрай важливим завданням є запобігання розвитку вітчизняного сервісного ринку по шляху Великобританії, коли сервісні компанії працюють на ринку простих нафтових технологій, а за вітчизняними сервісними компаніями закріплюється «наздоганяльна» стратегія розвитку з відсутністю власних наукомістких технологій і застосування широко відомих технологій і методів.

Важливим аспектом розвитку ринку сервісних послуг є перехід на інноваційні підходи у сфері інженерно-геологічних і бурових робіт, а також довгострокові союзи з машинобудівниками і наукою.

Відповідно до думки фахівців, зараз необхідно введення практики укладання ліцензійних угод на цивільно-правовій основі, з урахуванням, наприклад, поділу «геологічних» ризиків.

Йдеться про стимулювання сервісних компаній до активної діяльності за допомогою можливості поділу премії з паритетним розподілом операційних витрат на проведення геологорозвідувальних робіт.

Так, держава, як єдиний замовник, зацікавлений у отриманні результату оголошує про необхідність геологічних досліджень. Умови попадання сервісної компанії до складу учасників проекту можуть бути визначені в договорі (наявність кваліфікованого персоналу, достатній статутний капітал, технології, досвід роботи та багато іншого), а критерієм вибору може служити заявний принцип, а саме готовність сервісної компанії провести повний спектр інженерно - геологічних досліджень, на принципах співфінансування.

Залежно від ступеня вивченості території доцільним буде застосування різних пропорцій поділу операційних витрат між сервісною компанією і державою.

У цьому полягає сенс поділу «геологічного» ризику. Сервісна компанія, будучи впевненою у своєму професіоналізмі готова залучати і вкладати гроші в інженерно-геологічні дослідження, а держава зберігаючи за собою право користування надрами, або надрокористувач, що вже володіє цим правом готові розділяти премію від подальшого використання цих надр.

Таким чином, через надання гарантії з боку надрокористувача і держави в споживанні інженерно-геологічних послуг, виникає стимул до формування нового інвестиційно привабливого ринку накопиченого капіталу ринку сервісних послуг, що дозволяє:

- отримувати додану вартість до моменту видобутку;
- підвищувати вартість та інвестиційну привабливість ділянок надр до їх передачі надрокористувачу;
- знижувати питому собівартість видобутку сировини і приросту запасів.

Висновки.

На даний момент в нафтогазовидобувній галузі склалася ситуація, коли подальше зростання обсягів видобутку можливий тільки за рахунок інтенсивного технологічного розвитку, появи нових ідей. Нафтосервісний ринок представляється зручним полігоном для інноваційної моделі економіки.

Можна зробити висновок, що розвиток сервісного сектору нафтового комплексу, який надає різні послуги виробничого і невиробничого характеру, має важливе значення за наступними обставинами:

- підвищує економічну ефективність процесів пошуку, розвідки, освоєння і розробки родовищ вуглеводневої сировини;
- формує додаткові робочі місця;
- збільшує в структурі зайнятих питома вага представників найбільш сучасних професій (надаючи, тим самим, вплив на динаміку доходів населення);
- сприяє формуванню та реалізації мультиплікативних ефектів в економіці регіону, де реалізуються нафтогазові проекти.

Література.

1. Гилязов Т.Ф. Нефтесервис как перспективное направление развития инновационной экономики в России/ Т.Ф. Гилязов// Электронное научное издание «Труды МГТА: электронный журнал». - 2009. - Выпуск 12, [Электронный ресурс] <http://www.e-magazine.meli.ru/vipusk12.htm>
2. Лаптев В.В. Будет ли российский нефтегазовый сервис интегрирован?/ В.В. Лаптев // Портал Башкирского отделения Евро-Азиатского геофизического общества, 2011, [Электронный ресурс] <http://www.bash-eago.ru/?partid=616&publicationid=88>.
3. Шраер А.В. Сервисные и высокотехнологичные услуги в топливно-энергетическом комплексе/ А.В. Шраер //Евразийский международный научно-аналитический журнал «Проблемы современной экономики». - 2011. -№2(38) [Электронный ресурс] <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3641>

4. Тюленев И.В. Основные проблемы российского нефтегазового сервиса /И.В.Тюленев// Сб. научных статей «Мировая экономика в XXI веке: состояние, проблемы, перспективы». – М.: Научная книга. – 2009. – Ч.І. – С. 338-345.

5. Комарова Н.В. Развитие национального рынка сервисных услуг в ТЭЖе - требование времени/ Н.В. Комарова// Официальный сайт Комитета Государственной Думы по природным ресурсам, природопользованию и экологии, 2007 г, [Электронный ресурс] http://www.duma.gov.ru/cnature/parl_conf/krug_stol/service_rinok/statya_komarova.htm

6. Лютягин Д. Сервисный рынок как новый нефтяной Клондайк/Д Лютягин //«Нефтегазовая вертикаль».- 2007.- №2. [Электронный ресурс] http://www.twirpx.com/files/oil/periodic/neftegazovaya_vertikal/

7. Чесноков А. Что ждет сервисные компании в нефтегазовой отрасли России?/ А. Чесноков// «Нефть и Газ Евразия». – 2008.- №10. [Электронный ресурс] [http:// www.oilandgaseurasia.com](http://www.oilandgaseurasia.com)

8. Иконников Ю.А., Развитие рынка сервисных услуг в НК ОАО «ЛУКОЙЛ»/ Ю.А. Иконников// Официальный сайт торгово-промышленной палаты Российской Федерации, 2005г, [Электронный ресурс] <http://www.tpprf.ru/ru/main/committee/komener/analit/>

References.

1. Gilyazov, T.F. (2009) “Nefteservis as a promising area of development of innovative economy in Russia”, *elektronnoe nauchnoe izdanie «Trudy MGTA: jelektronnyj zhurnal»*, [Online], vol.12, available at: <http://www.e-magazine.meli.ru/vipusk12.htm> (Accessed 4 Aug 2015).

2. Laptsev, V.V.(2011) “Will the Russian oil and gas integrated service ? ” , *Portal Bashkirskogo otdelenija Evro-Aziatskogo geofizicheskogo obshhestva*, [Online], available at: <http://www.bash-ago.ru/?partid=616&publicationid=88> (Accessed 10 Aug 2015).

3. Shraer, A.B. (2011) “Service and high-tech services in the fuel and energy complex”, *Evrazijskij mezhdunarodnyj nauchno-analiticheskij zhurnal «Problemy sovremennoj jekonomiki*, vol. 2 (38), [Online], available at: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3641>(Accessed 4 Aug 2015).

4. Tyulenev, I.V. (2009) “The main problems of the Russian oil and gas service”, *Sb. nauchnyh statej «Mirovaja jekonomika v XXI veke: sostojanie, problemy, perspektivy»*, Scientific book, Moscow, Russia, pp. 338-345

5. Komarov, N.V. (2007) “The development of the national market of services in the fuel and energy sector - the requirement of time”, *Oficial'nyj sayt Komiteta Gosudarstvennoj Dumy po prirodnym resursam, prirodnopol'zovaniju i ekologii*, [Online], available at: http://www.duma.gov.ru/cnature/parl_conf/krug_stol/service_rinok/statya_komarova.htm(Accessed 5 Aug 2015).

6. Lyutyagin, D. (2007) “Service market as a new oil Klondike ”, *Neftegazovaja vertikal*, vol. 2, [Online], available at: http://www.twirpx.com/files/oil/periodic/neftegazovaya_vertikal (Accessed 4 Aug 2015).

7. Chesnokov, A. (2008) “What will happen to service companies in the oil and gas industry in Russia ? ”, *Neft' i Gaz Evrazija*, vol. 10, [Online], available at: [http:// www.oilandgaseurasia.com](http://www.oilandgaseurasia.com) (Accessed 7 Aug 2015).

8. Ikonnikov, Yu. (2005) “Market development services in NK ОАО "LUKOIL",” *Oficial'nyj sayt trgovopromyshlennoj palaty Rossijskoj Federacii*, [Online], available at <http://www.tpprf.ru/ru/main/committee/komener/analit/> (Accessed 7 Aug 2015).

Стаття надійшла до редакції 27.08.2015р.